

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Φύσα αεράκι...»

Σύμφωνα με την ισχύουσα λειτουργική εθιμοταξία, στους ναούς μας, τη Μεγάλο Σάββατο, λίγο πριν από τα μεσάνυχτα, μετά το τέλος της εισαγωγικής ακολουθίας με στοιχεία όρθρου, κλείνουν τα βημόθυρα και σβήνουν τα φώτα. Σήμερα συνηθίζεται να ψάλλεται το τροπάριο «Ίδου σκοτία και πρωϊ...». Κατόπιν εξέρχεται ο ιερέας από την Ωραία Πύλη κρατώντας αναμμένη λαμπάδα και ψάλλει «Δεῦτε λάβετε φῶς ἐκ τοῦ ἀνεσπέρου φωτός και δοξάσατε Χριστόν τὸν ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν», το οποίο επαναλαμβάνουν οι χοροὶ των ψαλτῶν. Οι πιστοὶ σπεύδουν να ανάψουν το κερι τους από τον ιερέα και ο ένας από τον άλλον. Η στιγμή είναι συγκινητική. Ανάβουν ξανά τα φώτα και βγαίνουν ὄλοι μαζί από τον ναό, ιερείς, ψάλτες και πιστοί, για την ανάγνωση του Ευαγγελίου και το ψάλσιμο δέκα φορές συνολικά του «Χριστός ανέστη». Από πού ανάβει το κερι του ο ιερέας; Από την ακοίμητη κανδήλα που καίει ενώπιον του Εσταυρωμένου, πίσω από την Αγία Τράπεζα, η οποία ἄλλωστε συμβολίζει τον Τάφο του Χριστού. Ας σημειωθεί ὅτι αυτή η λειτουργική τάξη είναι εντελῶς πρόσφατη.¹

---

1. Βλ. πρωτοπρεσβυτέρου Αλκιβιάδη Κ. Καλύβα, *Η Μεγάλη Εβδομάδα και το Πάσχα στην Ελληνορθόδοξη Εκκλησία*, μτφρ. Δήμητρα Α. Κούκουρα, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 177-178. Ο συγγραφέας ονομάζει τις δύο τελετές (την αφή του φωτός και την ανάγνωση της ευαγγελικής περικοπής) «ενδιάμεση ακολουθία» και τοποθετεί την εισαγωγή τους στις αρχές του 20ού αιώνα.

Τα τελευταία χρόνια δεν αρκεί, φαίνεται, το φως της καντήλας κάθε ναού, για να συμβολίσει την ελπίδα που πηγάζει από τον ζωηφόρο Τάφο του Χριστού. Το φως αυτό πρέπει να έρθει από τα Ιεροσόλυμα, από τον Ναό της Αναστάσεως, από το Ιερό Κουβούκλιο του Παναγίου Τάφου. Τα αεροπλάνα έχουν κάνει τη μεταφορά εύκολη. Πράγματι από το 1988 το Άγιο Φως έρχεται με αεροπλάνο στο αεροδρόμιο της Αθήνας, μεταφέρεται στο μετόχι του Παναγίου Τάφου στην Πλάκα και από εκεί φτάνει στις εκκλησίες που ανάβουν με αυτό την καντήλα του Εσταυρωμένου. Τώρα μάλιστα πηγαίνει και σε άλλες Ορθόδοξες χώρες, ακόμη και στην Αμερική. Μέχρι εδώ δεν υπάρχει σοβαρό πρόβλημα και μπορεί να δεχτεί κανείς τούτη την αχρείαστη και περιττή μεταφορά ως έκφραση ενός συναισθήματος ευλαβείας, όπως και τόσες άλλες: είναι συγκινητικό να ανάβεις το κεράκι σου από το φως που καίει πάνω στον Πανάγιο Τάφο. Δυστυχώς όμως τα πράγματα δεν είναι έτσι, δεν είναι διόλου τόσο συμπαθητικά.

Το 2001, επί εκσυγχρονιστικής κυβερνήσεως Σημίτη, αποφασίστηκε το Άγιο Φως να γίνεται δεκτό στην Αθήνα με τιμές αρχηγού κράτους. Στρώνεται κόκκινο χαλί, παρευρίσκεται υπουργός ως εκπρόσωπος της κυβέρνησης, μητροπολίτης εκ μέρους της Εκκλησίας, στρατιωτική μπάντα παιανίζει και στρατιωτικό άγημα παρουσιάζει όπλα. Το Άγιο Φως είναι ο αρχηγός κράτους που επισκέπτεται συχνότερα από κάθε άλλον τη χώρα μας. Το φως της ειρήνης το υποδεχόμαστε με τις ξιφολόγχες! Κανείς έκτοτε δεν τολμάει να σταματήσει αυτή τη γελοιότητα. Όσο εύκολο είναι ένας υποκριτής και δημαγωγός να καθιερώσει μια γελοία τελετουργία, άλλο τόσο είναι δύσκολο, φαίνεται, ένας μυαλωμένος άνθρωπος να αναλάβει την ευθύνη να την καταργήσει. Και αν για τους εχέφρονες εν γένει ανθρώπους όλη αυτή η φανφάρα είναι γελοιότητα, για τους χριστιανούς ειδικότερα είναι και ασέβεια!

Όλα αυτά τα φαιδρά όμως είναι μικρής σημασίας μπροστά στο μέγα ψέμα που οι Ορθόδοξες Εκκλησίες συντηρούν επί αιώνες, ότι το Άγιο Φως ανάβει θαυματουργικά μέσα στο Ιερό Κουβούκλιο, κάθε χρόνο, το Μεγάλο Σάββατο, λίγη ώρα μετά τις δώδεκα το μεσημέρι. Ασύγκριτη Ορθοδοξία: ο Θεός είναι υποχρεωμένος, αναγκασμένος, να προσέρχεται ανελλιπώς στο ραντεβού του με τον Πατριάρχη Ιεροσολύμων, τη συγκεκριμένη ημέρα και ώρα, στο συγκεκριμένο σημείο, και να θαυματουργεί! Όλοι οι Αγιοταφίτες όμως, πλην ελαχίστων ίσως εξαιρέσεων, γνωρίζουν ότι το Άγιο Φως το ανάβει ανθρώπινο χέρι, και όλοι, με λίγες τιμητικές εξαιρέσεις, συντηρούν το ψέμα. Έχω μιλήσει προσωπικά με επισκόπους του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων, της Εκκλησίας της Ελλάδος και του Οικουμενικού Πατριαρχείου που παραδέχονται ότι είναι ψέμα, αλλά δεν τολμούν να το πουν δημόσια. Και η απάτη αυτή διαιώνίζεται.

Αν όμως αποτελεί κοινό μυστικό στην Αγιοταφική Αδελφότητα ότι η αφή του Αγίου Φωτός είναι έργο ανθρώπου, έμενε πράγματι μυστικό για λίγους ο τρόπος ακριβώς με τον οποίο γίνεται η αφή. Τον αγνοούν ακόμη και άνθρωποι που βρίσκονται ψηλά στην εκκλησιαστική ιεραρχία της Αδελφότητας. Το βιβλίο του Δημήτρη Αλικάκου, με άρθρα δημοσιογραφική δεοντολογία, ήρεμα, αφανάτιστα και τεκμηριωμένα, το λύνει και αυτό το μυστικό. Η χρονολόγηση από πότε ακριβώς ακολουθείται ο σημερινός τρόπος αφής χρειάζεται περισσότερη έρευνα. Προσωπικά δεν με ενδιαφέρει: πάντα κάποιος τρόπος υπάρχει. Η σημερινή μεθοδία πάντως δείχνει ότι υπάρχει συνειδητή πρόθεση εξαπάτησης (γι' αυτό το καντήλι μπαίνει σβηστό, υπό τα όμματα όλων, και ο Πατριάρχης εισέρχεται μόνος στον Πανάγιο Τάφο).

Το ψέμα αυτό για το Άγιο Φως καταγγέλλεται από παλιά. Δεν είναι μόνο ο Κοραής που το καταγγέλλει στον περίφημο και πολύ συχνά μνημονεύόμενο *Διάλογον περί του εν Ιερο-*

σολύμοις Αγίου Φωτός.² Υπάρχουν και πολλοί άλλοι και μάλιστα κορυφαίες εκκλησιαστικές προσωπικότητες ανάμεσά τους. Δεν είναι λίγοι βεβαίως και οι υποστηρικτές της άλλης άποψης, ότι δηλαδή η αφή του φωτός θαυματουργείται. Η έρις συνεχίζεται μέχρι σήμερα, ενώ θα έπρεπε να είχε πάψει προ πολλού, αν και μάλλον δεν θα έπρεπε να είχε ξεκινήσει ποτέ. Η παρουσίαση της σχετικής συζήτησης δεν έχει θέση σε αυτόν τον πρόλογο. Θα μνημονέψουμε μόνο δύο σπουδαίους κληρικούς που υποστηρίζουν ότι το Άγιο Φως ανάβει με φυσικό τρόπο, τον κολλυβά Νεόφυτο Κουσοκαλυβίτη (1689-1784) και τον Νικηφόρο Θεοτόκη (1731-1800), τον μεγαλύτερο κήρυκα της νεοελληνικής Ορθοδοξίας. Τα δύο αυτά παραδείγματα αρκούν για να διασκεδαστεί η εντύπωση ότι τη θαυματουργική αφή την αρνούνται τάχα όσοι διαπνέονται από αντιεκκλησιαστικό φρόνημα.

Ο Νεόφυτος Κουσοκαλυβίτης, στο κείμενό του *Περί του επιταφίου φωτός*,³ παραθέτει αρχικά μαρτυρίες ενδημούντων στα Ιεροσόλυμα εκκλησιαστικών ανδρών ότι το Άγιο Φως είναι χειροποίητο. Μεταξύ των μαρτυριών και εκείνη του Πατριάρχη Ιεροσολύμων Εφραίμ (1766-1771), ο οποίος του δηλώνει το 1768 στο Βουκουρέστι ότι, αν περνούσε από το χέρι του, θα την καταργούσε αυτή τη «χειροποίητον μηχανή».

---

2. Αδ. Κοραΐς, *Ατακτα*, Γ' (1830), σ. 327-419. Στις σ. 419-424 δημοσιεύει ο Κοραΐς το κείμενο του αγίου Γρηγορίου Νύσσης *Περί των απιόντων εις Ιεροσόλυμα*. Ο *Διάλογος* γράφτηκε το 1826. Η πιο πρόσφατη επανέκδοσή του έγινε από την Ένωση Αθέων, εκδ. iWrite, Αθήνα 2018. Για τις αντιδράσεις που προκάλεσε το κοραϊκό κείμενο στην εποχή του, βλ. π. Γεώργιος Μεταλληνός, *Φωτομαχικά-Αντιφωτομαχικά. Το φως του Παναγίου Τάφου στον διάλογο Διαφωτισμού-Ορθοδοξίας*, Ιστορητής/Κάτοπτρο, Αθήνα 2001.

3. Τη μικρή πραγματεία εξέδωσε ο Κ. Ι. Δυοβουνιώτης, *Περί του εν Ιεροσολύμοις Αγίου Φωτός*, στην *Επετηρίδα της Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, τόμ. ΙΒ', 1936, και ανάτυπο (Τυπογραφείον «Εστία», Αθήνα 1936), όπου και παραπέμπουμε.

νουργίαν». ⁴ Θα αναπτύξει εν συνεχεία σειρά θεολογικών και αγιογραφικών επιχειρημάτων για να υποστηρίξει ότι το φως είναι φυσικό. Το σκληρό όμως και ακλόνητο επιχείρημα το κρατάει για το τέλος: αν το Άγιο Φως ανάβει θαυματουργικά, τότε ας μένει ανοιχτή η θύρα του Κουβουκλίου και ας ανοίξουν και θυρίδες γύρω γύρω, για να βλέπουν όλοι τον επιτάφιο λίθο και το συντελούμενο θαύμα. Ο Νεόφυτος δεν έχει καμία αμφιβολία: το Κουβούκλιο σφραγίζεται και ο πατριάρχης μπαίνει μόνος του μέσα στο σκοτάδι για να μη δει κανείς το φυσικό άναμμα:

Εἰ δὲ μόνος μὲν καὶ καθ' ἑαυτὸν τὰ ἐντὸς τοῦ ἀθυριδώτου κουβουκλίου ἐν σκοτομήνῃ προδιαθέμενος καὶ κατασφραγίζει τὴν τούτου θύραν ἀξιῶν καὶ θυρωροὺς ἀποτόμους ἐφίστησιν (οὐχὶ ἵνα μὴ παρά του [ἀπὸ κάποιον] φῶς, ὡς φασιν, ἐπεισαχθῆ χειροποιήτων· πῶς γὰρ μυριάνδρου τῶν θεωρούντων περιεστώσης πληθύος; ἀλλ' ἵνα μὴ ἡ τοῦ χειροποιήτου φωτὸς λανθάνουσα προδιάθεσις [προετοιμασία, προπαρασκευή] ὑπανοίξαντός του [αν κάποιος μισανοίξει] τὴν θύραν φωραθῆ). ⁵

Ο Νικηφόρος Θεοτόκης δέχεται από τον Ελευθέριο Μιχαήλο τον Λαρισαίο το ερώτημα «πότερον ἀληθὲς ἢ πλάσμα τὸ ἐν τῷ θεοδέγμονι τοῦ Σωτῆρος τάφῳ κατὰ τὴν κυριώ-
νυμον τοῦ Πάσχα ἡμέραν φαινόμενον φῶς;» Στην απάντησή του (23 Ιανουαρίου 1775), αφού διευκρινίσει αρχικά ότι όσα θα πει τα γνωρίζει ως αυτήκοος μάρτυρας κορυφαίων ανδρών της Εκκλησίας των Ιεροσολύμων, είναι απόλυτα σαφής για το τι στ' αλήθεια συμβαίνει και για ποιο λόγο συγκαλύπτεται αυτή η αλήθεια:

4. Στο ίδιο, σ. 6. Ο π. Γεώργιος Μεταλληνός (ό.π., σ. 92, σημ. 201) σημειώνει εν προκειμένω τὰ εξής: «Γραπτή δήλωση του Εφραίμ δεν υπάρχει, άρα η διάσωσή της οφείλεται στον Νεόφυτο, όχι σε όλα αξιόπιστο συγγραφέα».

5. Κ. Ι. Δυοβουνιώτης, ό.π., σ. 15.

Τί δὲ ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς γίνεται ἡμέραις, τοῦτο ἐρῶ σοι, ὅπερ παρὰ τῶν κορυφαίων τοῦ τόπου ἐκείνου ἀκήκοα ἀνδρῶν, καὶ μάλα ἀξιοπίστων καὶ πάσης αἰδοῦς ἀξίων καὶ εὐλαβείας, ὧν τινες μὲν ἐν Κυρίῳ κεκοίμηται, τινὲς δὲ ἔτι ἐν τῷ βίῳ περιάγουσιν. Οὐκ ἀπ' οὐρανοῦ κατέρχεται, οὐδ' ἀπὸ τοῦ τάφου ἀναβλύζει, ἀλλ' ὁ ἐπὶ τὴν διακονίαν ταύτην ταχθεὶς ἀρχιερεὺς ἐν τῷ λεγομένῳ εἰσελθὼν Κουβουκλίῳ, τὸν πυρίτην παίων πῦρ ἐξάγει ἐπάνω τοῦ ζωοδόχου τάφου, εἶτα ἐφάψας τὰς ἐν τῷ τάφῳ πρότερον τριβείσας λαμπάδας κρατῶν ἐξέρχεται καὶ τὸ φῶς μεταδίδωσιν ὡς ἡγιασμένον τῇ ἐπαφῇ καὶ προσψάσει τοῦ Παναγίου Τάφου. Καὶ ὁ μὲν ἀγελαῖος λαὸς ἐκ τοῦ τάφου τὸ φῶς ἐκεῖνο ἀναβλύσαν νομίζει, οὐδεὶς δ' αὐτῷ τὸναντίον εἰπεῖν θαρσεῖ, δεινὸν τι παθεῖν δεδιπτόμενος. Ὡς οὖν ὁρᾷς, οὐκ ἔστι πλάσμα, οὐδὲ γὰρ πλάττουσιν τι ἢ κατασκευάζουσιν ὄλως, οὐδὲ δὴ τὸ γινόμενον κρύπτουσι κατ' ἰδίαν ἐρωτηθέντες οἱ ἐκεῖ προεδρεύοντες, τὴν δὲ τοῦ χύδην λαοῦ τὴν ὑπόληψιν θεραπεῦσαι μὴ δυνάμενοι οἰκονομικῶς σιωπῶσι· καὶ γὰρ οὐδεμίαν ἐπιφέρει βλάβην ἢ τοιαύτη ὑπόληψις.⁶

Μπορεῖ ἡ τεχνικὴ τῆς αφῆς τοῦ Αγίου Φωτός να εἶναι σήμερα διαφορετικὴ, ὅλα τα ἄλλα ὅμως ἔχουν μείνει ἴδια: οἱ Αγιοταφίτες γνωρίζουν τὴν ἀλήθεια, τὴν λένε ιδιωτικὰ ἀλλὰ δὲν τὴν ομολογοῦν δημόσια, εἴτε ἐπειδὴ φοβούνται εἴτε γιατί δὲν μποροῦν να θεραπεύσουν τὴ γνώμη των πολλῶν (ἡ διατύπωση «χύδην λαός» δὲν ἔχει τὴν ἀπαξιωτικὴ σημασία με τὴν ὁποία τὴν ἐννοοῦμε σήμερα), ἀφοῦ ἄλλωστε μιὰ τέτοια γνώμη δὲν τοὺς προκαλεῖ πνευματικὴ βλάβη. Καὶ ἔτσι διαωνίζεται τὸ ψέμα μέχρι σήμερα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι κάθε τόσο ἀκούγονται σοβαρὲς χριστιανικὲς φωνές που ζητοῦν να λάβει τέλος πια ὅλη αὐτὴ ἡ ψευδολογία.⁷

6. Τὴν ἀνέκδοτη ἐπιστολὴ ἐξέδωσε πάλι, γιὰ πρώτη φορά, μαζί με ἄλλες πέντε, ὁ Κ. Ι. Δυοβουνιώτης, *Νικηφόρος ὁ Θεοτόκης*, ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περιοδικό *Νέα Σιών*, Ἱερὸν Κοινὸν τοῦ Παναγίου Τάφου, Ἱεροσόλυμα 1913, σ. 15.

7. Βλ., ἐπὶ παραδείγματι, στις μέρες μας, τὸ βιβλίον τοῦ Κωνσταντί-

Το πραγματικό ερώτημα λοιπόν δεν είναι αν το φως είναι φυσικό ή υπερφυσικό, χειροποίητο ή θαυματουργημένο, αλλά γιατί, ενώ όλοι οι Αγιοταφίτες ξέρουν, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, ότι είναι φυσικό, δεν τολμούν να πουν την αλήθεια; Ο Πέτρας Κορνήλιος, που ως τοποτηρητής του πατριαρχικού θρόνου είχε «βγάλει» το φως από τον Πανάγιο Τάφο το 2001, παραδέχεται στον συγγραφέα του βιβλίου ότι είχε ανάψει τα κεριά του από το καντήλι, στην ερώτηση όμως αν θα έλεγε την αλήθεια, στην περίπτωση που εκλεγόταν Πατριάρχης, απαντάει αρνητικά (σ. 104). Ο κύριος λόγος που προβάλλεται για να συντηρείται το ασεβές ψέμα είναι να μη σκανδαλιστούν οι απλοί και ευλαβείς πιστοί. Ας το τονίσουμε για άλλη μια φορά: όσα λέγεται πως συντελούνται το Μεγάλο Σάββατο το μεσημέρι στον Πανάγιο Τάφο δεν είναι αφέλεια, απλοϊκότητα ή πλάνη. Είναι ψέμα και εξαπάτηση. Δεν το χωράει ο νους: να ξεγελάς και να εξαπατάς τους ανθρώπους εν ονόματι του Χριστού! Δεν μπορώ στο σημείο αυτό να μην εκφράσω την απορία μου: αν υπάρχει ένας άνθρωπος που ξέρει ότι το φως δεν ανάβει θαυματουργικά είναι ο ίδιος ο Πατριάρχης. Πώς δικαιολογεί, ρωτώ και αναρωτιέμαι, στη συνείδησή του ότι λέει εν επιγνώσει ψέματα;

Η Ορθοδοξη Εκκλησία έχει ωστόσο όλο το θεολογικό οπλοστάσιο να πει την αλήθεια, χωρίς να σκανδαλίσει κανέναν. Όλα τα επιχειρήματα της τα δίνει η ίδια η ευχή που διαβάζεται κατά την τελετή της αφής. Ας παραθέσουμε και εμείς λίγες γραμμές της, υπογραμμίζοντας τις κρίσιμες λέξεις:

Ὅθεν δὴ ἀγαλλομένη καρδίᾳ καὶ χαρᾷ πνευματικῇ κατὰ τοῦτο τὸ ὑπερευλογημένον Σάββατον τὰ ἐν γῆ καὶ ὑπὸ γῆν θεοπρεπῶς τελεσθέντα σοὶ σωτηριωδέστατα μυστήριά σου ἑορτάζοντες καὶ

νου Καλοκύρη, *Το αρχιτεκτονικό συγκρότημα του Ναού της Αναστάσεως Ιεροσολύμων και το θέμα του Αγίου Φωτός*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 151-232.

σὲ τὸ ὄντως ἰλαρὸν καὶ ἔφετὸν φῶς ἐν τοῖς καταχθονίοις θεϊκῶς ἐπιλάμπαν, ἐκ τάφου δὲ θεοπρεπῶς ἀναλάμπαν ἀναμιμνησκόμενοι, φωτοφάνειαν ποιούμεθα σοῦ τὴν πρὸς ἡμᾶς συμπαθῶς γενομένην θεοφάνειαν εἰκονίζοντες· [...] Διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ ἐπὶ τοῦτον τὸν φωτοφόρον-σου Τάφον ἐνδελεχῶς καὶ ἀειφώτως ἐκκαιομένου φωτὸς εὐλαβῶς λαμβάνοντες διαδιδόαμεν τοῖς πιστεύουσιν εἰς σὲ τὸ ἀληθινὸν φῶς [...].⁸

Πουθενά λόγος για θαυματουργία, αλλά ανάμνησις και εικονισμός του φωτός του αναστάντος Χριστού. Ο αρχιμ. Κάλλιστος Μηλιαράς όμως, μολονότι δεν κάνει λόγο για θαύμα, δεν παύει ούτε στιγμή να θεωρεί το φως ἅγιο και τη στιγμή της αφής του συγκλονιστική:

Καθ' ἣν ὥραν ὁ Πατριάρχης ἀναγινώσκει τὴν εὐχὴν ταύτην, σιγῇ βαθεῖα διαδέχεται τοὺς πρὸ μικροῦ τὰς ἀχανεῖς τοῦ Ναοῦ διαστάσεις δονοῦντας ἀλαλαγμούς· ἀγωνία ἄρρητος καταλαμβάνει ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τὰ πλήθη καὶ διὰ μιᾶς ἀπονεκροῦται ὁ βαθυκύμων καὶ πολυπάταγος ἐκεῖνος χεῖμαρρος· [...] Μετὰ τὸ τέλος τῆς εὐχῆς ὁ Πατριάρχης μετὰ πάσης εὐλαβείας ἀσπάζεται τὸν ἅγιον Τάφον καὶ λαμβάνει τὸ ἅγιον φῶς, ὅπερ ἐξερχόμενος ἐξ αὐτοῦ εἰς τὸν προθάλαμον αὐτοῦ μεταδίδει εἰς τὸν Ἀρμένιον κληρικὸν τὸν ἐκεῖ ἰστάμενον [...]. Τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἁγίου φωτὸς χαιρετῶσιν οἱ ἥχοι τῶν βαρυγδούπων κωδῶνων τοῦ Ναοῦ καὶ τῶν σημάτων καὶ τυμπάνων αὐτοῦ· ἀκούεται βοή συμμιγῆς, ἰαχὴ οὐρανομήκης καὶ θεσπεσία συγκινοῦσα τοὺς πάντας μέχρι

---

8. Αρχιμ. Κάλλιστος [Μηλιαράς], «Το ἅγιον φως», περ. *Νέα Σιών*, τόμ. ΙΗ', τχ. ΣΤ', Ιούνιος 1933, σ. 357-367: 363. Το κείμενο αὐτὸ του αρχιμ. Καλλίστου δημοσιεύτηκε σε τρία μέρη το 1933 στη *Νέα Σιών*, τον Απρίλιο το πρῶτο (σ. 236-247), και τον Μάιο το δεύτερο (σ. 280-293). Ἀς υποσημειώσουμε ἐδῶ ὅτι ὁ Κάλλιστος Μηλιαράς (1866-1951) υπῆρξε σπουδαία προσωπικότητα του Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, πολυγραφότατος συγγραφέας και διευθυντῆς της *Νέας Σιών* ἀπὸ το 1922 μέχρι τον θάνατό του. Κυριότερο ἔργο του *Οἱ Ἅγιοι Τόποι ἐν Παλαιστίνῃ και τα ἐπ' αὐτῶν δίκαια του ἐλληνικοῦ ἔθνους*, Ἱεροσόλυμα 1928 (τόμ. Α'), 1933 (τόμ. Β'), του οποίου ἡ πιο πρόσφατη ἐπανεκδόση κυκλοφόρησε ἀπὸ τις ἐκδόσεις University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2002.

δακρύων· αίσθάνεται τις χαράν τε και αγαλλίασιν. [...] Ἐπὶ τῶν προσώπων ἀπάντων ζωγραφίζεται ἀνέκφραστος αγαλλίασις και δάκρυα χαρᾶς καταβρέχουσι τὰς παρειὰς αὐτῶν ἀναλογιζομένων, ὅτι ὄντως εἰσὶ θεαταὶ σεβασμίας και ἱερᾶς τελετῆς, ἣν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἐπόθουν νὰ ἴδωσιν.⁹

Το Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων εἶναι παγιδευμένο. Πῶς να πει την ἀλήθεια ξαφνικά σε ἓναν κόσμον τον οποίο ἐπὶ αἰῶνες κοροϊδεύει; Κάθε μεγάλο ψέμα ἔχει τη δική του, αυτόνομη δυναμική. Σε ἀναγκάζει να πεις και πολλά ἄλλα μικρότερα για να το υποστηρίξεις και στο τέλος σου ἐπιβάλλεται και σε ἐξουσιάζει. Γίνεσαι υπηρέτης του. Ὑπάρχουν οὐκ ολίγες περιπτώσεις που φτάνεις να το πιστεύεις και συ ο ἴδιος: ἐπαναλαμβάνοντας ἀσταμάτητα ἓνα ψέμα, σιγά σιγά προσχωρεῖς σε αὐτό. Κάτι ὅμως πρέπει να γίνει! Το ἀπλούστερο και τιμιότερο θα ἦταν το ἴδιο το Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων να πει ἐπίσημα και ρητὰ την ἀλήθεια και να δώσει τέλος σε τούτη την ἀσέβεια, ὅπως προτείνει ο Ἀρχιεπίσκοπος Γεράσιων Θεοφάνης (σ. 78, 79). Το Πατριαρχεῖο πρέπει να βοηθηθεῖ να πει την ἀλήθεια. Μια τέτοια βοήθεια προς το Πατριαρχεῖο να πετάξει ἀπὸ πάνω του το βάρος αὐτοῦ του ψέματος λογαριάζω και το βιβλίο του Δημήτρη Αλικάκου. Ἀν ὅμως το Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων δὲν εἶναι ικανὸ ἢ διατεθειμένο να το πράξει, ας πει την ἀλήθεια ἡ Ἐκκλησία της Ἑλλάδος. Ἀν οὔτε ἡ Ἐκκλησία της Ἑλλάδος τολμάει να πει την ἀλήθεια, τότε το ἐλληνικὸ κράτος ας καταργήσει τουλάχιστον την τελετὴ υποδοχῆς του Ἁγίου Φωτός, με κόκκινα χαλιά, μπάντες και ἀγήματα. Ἀπὸ κάπου πρέπει να ἀρχίσει να ξηλώνεται το ψέμα. Στην Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχουμε ἀνάγκη να φυσήξει ἓνα δροσερὸ ἀεράκι εὐκρίνειας και λογικῆς, που να σκορπίσει το μαύρο σύννεφο της δεισιδαιμονίας και του θρησκευτικοῦ πρωτογονισμού.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ

9. «Το ἅγιον φως», ὁ.π., σ. 365.